

Л. Л. Семененко,

Київський національний лінгвістичний університет, м. Київ

КАТЕГОРІЙНА ХАРАКТЕРИСТИКА СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОЇ ЛЕКСИКИ

Для з'ясування ролі і місця мови в категоризації політичної дійсності варто дослідити характеристики, за якими явище довкілля визначається людською свідомістю як галузеве і, відповідно, відноситься до певної лексичної категорії. Такою категорією в мові визначаємо тематичну групу, що об'єднує слова на основі суттєвих, об'єктивно представлених ознак фактів політичної дійсності. Тому стаття присвячена дослідженню суттєвих ознак об'єктів, явищ і подій, через які вони номінуються суспільно-політичною лексикою.

Ключові слова: категоризація, категорія, суттєві ознаки, тематична група, суспільно-політична лексика.

КАТЕГОРИАЛЬНАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКОЙ ЛЕКСИКИ

Для выяснения роли и места языка в категоризации политической действительности стоит исследовать характеристики, по которым явление окружающей среды определяется человеческим сознанием как отраслевое и, соответственно, относится к определенной лексической категории. Такой категорией в языке определяем тематическую группу, объединяющую слова на основе существенных, объективно представленных признаков фактов политической действительности. Поэтому статья посвящена исследованию существенных признаков объектов, понятий и событий, посредством которых они называются общественно-политической лексикой.

Ключевые слова: категоризация, категория, существенные признаки, тематическая группа, общественно-политическая лексика.

CATEGORIZING CHARACTERISTICS OF POLITICAL VOCABULARY

The article considers the categorizing characteristics of political vocabulary. To clarify the role and place of language in processes of categorizing political reality one should explore the essential signs of the facts of reality. Human mind determines such characteristics as signs of certain areas and relates them to a particular lexical category. Such category in language is a thematic group that combines words-based objective facts which presented signs of political reality. Therefore, the article is devoted to research ways to determine the essential features of the facts of reality, because they are recognized by human mind during the relevant segment of reality perception: consequently, it is nominated by political vocabulary. This thematic group includes explicate collective knowledge about the political reality presented by verbal signs. This approach to the study of ways to categorize political reality makes possible interpretation the language world view as a system of universal ways to increase semantic meanings.

Key words: categorization, category, essential signs, thematic group, political vocabulary.

Дослідження способів категоризації політичної дійсності ставить завданням охарактеризувати параметри й критерії, за якими мовні знаки об'єднуються в класи й сприймаються носіями через визначення належності таких до певної поняттєвої категорії. Усі факти довкілля під час їхнього сприйняття (категоризації) класифікуються за певними критеріями й підводяться під визначену категорію знань, які об'єктивуються в мові через лексичні засоби й синтаксичні конструкції, прийнятні для об'єктивації галузевих понять. Такі класи в мові визначаємо тематичними групами, що формуються за логічним принципом на основі відомих екстралінгвістичних зв'язків та відношень між сприйнятими об'єктами.

Нині когнітивний інструментарій дослідження дозволяє значно розширити погляди на тематичні об'єднання лексичних засобів у категорії, що зумовлено збільшенням обсягу знань про ментальну основу мови, особливості процесів пізнання і розширеного розуміння функцій мови, зокрема у процесах категоризації дійсності.

Дослідження проблем упорядкування знань про дійсність є нині актуальними (М. М. Болдирев, В. Старко, М. Bremer, D. A. Crus, R. Jackendoff, G. Lakoff, John R. Taylor та ін.) і перспективними, позаяк дозволяють виявити та описати механізми формування знань і фіксації їх ментальними структурами. Під ментальними структурами розуміємо різного типу концепти: образи, поняття, фрейми тощо. Мовні засоби на сьогодні – єдиний засіб, що забезпечує доступ до таких знань. Саме завдяки мові ми можемо досліджувати, вивчати і систематизувати інформацію про структури психічних знань [5], що містять знання про світ.

Категоризація – пізнавальний процес, який безпосередньо бере участь у систематизації і впорядкуванні знань за тематичним принципом. Польський дослідник А. Донбровскі (Andrzej Dąbrowski), критикуючи класичну теорію категоризації, якою окреслено критерії для віднесення об'єкта дійсності до певної категорії, зазначає, що світ змінний («świat ... jest zmienny») [3, s. 111], а тому і знання про нього динамічні. Відповідно і самі об'єкти, віднесені до тої чи іншої категорії, не можуть залишатися сталими із визначеними ознаками протягом тривалого часу. Категоризація об'єктів і фактів дійсності не є одноразовою, а відбувається перманентно під час сприйняття та оцінювання навколишнього світу. Наслідком категоризації є сформований внутрішній суб'єктивний образ світу, що може об'єктивуватися в мові.

Категоризація не може розглядатися поза врахуванням концептуальних знань про світ, тому вона тісно пов'язана з іншим пізнавальним процесом – концептуалізацією. Достатньо статей останнього часу присвячені дослідженню взаємозв'язків і взаємозумовленості процесів категоризації і концептуалізації. Так, П. Грабарчук (Paweł Grabarczyk) зазначає, що в гуманітарних дослідженнях категоризація й концептуалізація часто не розрізняються за чітко визначеними критеріями [4]. Учений на мовних фактах доводить, у чому полягає принципова різниця між цими двома когнітивними процесами.

У межах зазначеної вище проблематики, ставимо собі за мету визначити, які чинники (суттєві ознаки) факту дійсності визнаються людською свідомістю релевантними під час сприйняття сегмента дійсності, у наслідок чого він номінується суспільно-політичною лексикою. У свою чергу зазначимо, що ця група лексики представляє об'єктивовані колективні знання про політичну дійсність, представлені вербальними знаками.

Опираючись на визначену мету, ставимо завданням: (1) визначити суспільно-політичну лексику як мовну (лексико-семантичну) категорію у кореляції з ментальною категорією 'політична дійсність'; (2) з'ясувати, які категоризаційні характеристики (суттєві ознаки) використовує людська психіка для позначення факту дійсності як політичного, що є підставою для позначення його лексевою саме цієї тематичної групи.

Ми визначаємо суспільно-політичну лексику як лінгвістичну категорію, у якій об'єктивовані колективні знання певного соціуму про політичну дійсність. У свою чергу, політична дійсність – ментальна категорія, представлена психічними і мовними структурами для позначення та інтерпретації сегменту дійсності, який охоплює політичну галузь. Це ментально-мовна структура. Ментальна – бо формується внаслідок процесів категоризації і концептуалізації світу в психіці

індивіда у вигляді концептуальних структур. Знання про світ зберігаються в абстрактній, категоріальній формі [1, с. 37], тобто інформація про всі конкретні сутності узагальнюються та об'єднуються психікою людини в окремих концептах. Так, концепт *політик* – 'той, хто займається питаннями політики; політичний діяч' [6, с. 824]) об'єднує в собі всі можливі риси (суттєві і несуттєві ознаки) кожного конкретного члена, що входить до цієї категорії. Для української мовної картини світу характерні такі експліковані в мовних формах суттєві ознаки цього концепту: *політик* – 'представник бізнесу або бізнесмен': *Порошенко також має довести, що він політик, а не бізнесмен, який ховається за постом президента* (Газета по-українськи, 05.04.2016); *політик* – 'намагається щось робити, щоб подобатися виборцю': *Домовленості, переговори, знову домовленості. Непопулярні рішення, які рятують економіку. Популярні рішення, що знижують її конкурентоспроможність. Балансування на грані народної нелюбові в спробах зробити хоч щось і попутно не розгубити голосів* (Городок, 05.05.2016); *політик* – 'людина, яка обіцяє': *Всемогутні кандидати до органів місцевої влади обіцяють закінчити війну, знизити тарифи і реформувати армію. Вони ж беруться нагодувати голодних і вилікувати немічних* (Еспресо, 14.10.2015); *політик* – 'поміляється', 'грає', 'шукає власну вигоду' та ін.

Категорія 'політична дійсність' також мовна структура, бо обов'язковою умовою категоризації політичної дійсності є здатність узагальнювати знання про неї та позначати результати таких узагальнень мовними формами. Пор., *виборець* – 'особа, що обирає або має право взяти участь у виборах; учасник виборів' [6, с. 101]. Часто мовна форма доповнюється структурно іншими компонентами, що залежить від конкретно сприйнятої ситуації. Пор., укр. *нетверезий виборець, український виборець, ціна голосу виборця*; пол. *potencjalni wyborcy, przyszli wyborcy, mlodzi wyborcy, wyborca niepelnosprawny* та ін. Поданий приклад свідчить, що у структурі лексичного значення не завжди можуть бути відбиті усі можливі лексичні значення слова, тому визначені суттєві ознаки факту політичної дійсності доповнюються через характеристики, виражені іншими лексемами, що проявляються в екстралінгвальних ситуаціях.

Терміном концепт позначаємо психічні структури, що формуються внаслідок чуттєвого і раціонального пізнання дійсності. Зміст концепту може містити різний обсяг знань і залежить від знань індивіда про виділений фрагмент дійсності. Концепт містить категорійні і ціннісні характеристики. Обов'язковим компонентом змісту концепту є колективні знання, які об'єктивуються в мові у вигляді лексикографічних дефініцій. Репрезентувати концепт можуть різні мовні знаки, що прямо залежатиме від виділених із його структури ознак.

Усі знання про світ зберігаються у свідомості індивіда в категорійній формі. Мова є засобом концептуалізації і категоризації дійсності. Мовні категорії є концептуальними структурами. Це означає, що всі ознаки і характеристики, які формуються у свідомості людини у вигляді певних концептів, не обмежуються одним конкретним об'єктом, а поширюються на класи об'єктів [2, с. 5].

Категорія – дуже широке поняття, що може об'єднувати значну кількість членів. Частина членів матиме характеристики, що об'єднують їх в різні підструктури: *державна, культура, вибори, переговорний фронт, лінія розмежування, узурпація влади, прозорі вибори, повалення диктатури, коштувати українцям дорого, податкова реформа, розслаблюючий період оманливої весняно-літньої стабілізації, депресія в економіці* та ін. Категорії базового рівня є найбільш узагальненими і простими для сприйняття.

Рух до категорій суперординатного чи субординатного рівнів супроводжується спеціалізацією, конкретизацією чи узагальненням. Наприклад, *політик* – категорія базового рівня; *член партії УРП* – вимагає, як мінімум, знань про те, що ця партія існує, *нечесний політик* – можна сказати про конкретну людину, за якою ми виділяємо відповідні ознаки – категорія субординатного рівня; суб'єкт політичної діяльності – категорія суперординатного рівня – вимагає знань про особливості і статус такої особи. Виходячи з цього, можна говорити, що, очевидно, категорії субординатного рівня є природними, бо мають відповідники в реальному матеріальному світі (пор., *О. Онищенко – нечесний політик*).

Політика – це діяльність, де чітко виявляються мовна динаміка, зміни в суспільній свідомості, ментальності носіїв мови, активні процеси в сучасній лексиці. Політична галузь представляє сегмент недискретної дійсності, представлену суб'єктами політики, об'єктами та відношеннями між ними. Усі ці знання формуються у свідомості індивіда у вигляді концептуальної мережі, представленої в категорійній формі. Центром такої категорії є мегаконцепт *політика*. Він об'єктивований на мовному рівні лексичними одиницями і граматичними конструкціями, в значенні яких більшою чи меншою мірою представлені суттєві ознаки цього концепту.

У СУМі лексема *політика* має 4 значення: (1) діяльність органів державної влади та управління щодо внутрішнього життя країни і міжнародних відносин, а також діяльність суспільних партій, угруповань, що відповідає їхнім цілям та інтересам; (2) події і питання суспільного, державного життя; (3) лінія чиєсь поведінки в чому-небудь; (4) революційна або підривна діяльність, участь в антиурядових виступах [6, с. 824]. Семантичне поле концепту формується через сукупність парадигматичних, синтагматичних і асоціативних відношень: *геополітика, регіональна політика, соціальна політика, економічна політика, національна політика, екологічна політика, військова політика, соціальна політика, науково-технічна політика, культурна політика* та ін. Суттєвими ознаками, що об'єднують члени в одну тематичну групу, можуть бути семантичні компоненти, що вказують на приналежність до політичної дійсності. Наприклад, 'політична діяльність': *вибори, виборча кампанія, засідання уряду* та ін.; 'політика за дією': *політика умиротворення, політика примушування до миру* та ін. З іншого боку, політика може бути *внутрішня і зовнішня*. Підставою для такого об'єднання є суттєва ознака 'спрямованість політики на внутрішній чи зовнішній напрям діяльності'. За критерієм виділення ознаки 'суб'єкт політики', тематична група має такі члени: *державна, партійна, суспільних організацій та рухів* та ін.; ознака 'за масштабами ведення' передбачає входження до категорії таких членів: міжнародна, світова, локальна, регіональна; 'за терміном дії': короткострокова, середньострокова, довгострокова; 'за метою': політика нейтралітету, національного примирення, політика «відкритих дверей», політика «великого стрибка», політика компромісу. З поданих прикладів бачимо, наскільки гнучкими, динамічними, різноплановими є критерії віднесення / невіднесення об'єкту дійсності до категорії політична дійсність.

Отже, політична дійсність – це ментально-мовна категорія, представлена як у свідомості індивіда у вигляді психічних структур (різних типів концептів), так і в мові у вигляді тематичної групи. Ця тематична група об'єктивається суспільно-політичною лексикою як лексико-семантичною категорією, що становить сукупність лексичних засобів для експлікації понять політичної дійсності. Основою для об'єднання членів тематичної групи на позначення об'єктів, подій і явищ екстралінгвальної дійсності, що покривають політичну галузь, є відношення між ними в об'єктивному світі.

Перспективою подальших розвідок вбачаємо визначення парадигматично й синтагматично представлених способів категоризації політичної дійсності в мовній картині світу як шляхів, які зумовлюють динаміку системи мови.

Література:

1. Болдырев Н. Н. Когнитивная семантика: Введение в когнитивную лингвистику / Н. Н. Болдырев. – Тамбов : Изд-во ТГУ им. Г. Р. Державина, 2014. – 236 с.
2. Болдырев Н. Н. Языковые категории как формат знания / Н. Н. Болдырев // Вопросы когнитивной лингвистики. – 2006. – № 2. – С. 5–22.
3. Dąbrowski A. Umysł ucieleśniony a kategoryzacja / Andrzej Dąbrowski. – W. : Studia Philosophiae Christianae, 2008. – S. 111–125.
4. Grabarczyk P. Czym się różni kategoryzacja od konceptualizacji? / Paweł Grabarczyk. – W. : Przegląd Filozoficzny – Nowa Seria, 2013. – № 2 (86). – S. 455–470.
5. Tabakowska E. Kognitywne podstawy języka i językoznawstwa / Elżbieta Tabakowska. – Kraków, 2001. – 350 с.
6. Словник української мови. – К. : Просвіта, 2012. – 1316 с.

УДК 811.112.2:37.016

Л. А. Середюк,

Рівненський державний гуманітарний університет, м. Рівне

METHODEN FÜR TEILNEHMERAKTIVIERENDES LEHREN UND LERNEN DER DEUTSCHEN SPRACHE

АКТИВНІ МЕТОДИ ВИКЛАДАННЯ І ВИВЧЕННЯ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ

У статті розглянуто нові креативні методи викладання та вивчення німецької мови, що активують слухачів, та особливості їх реалізації на заняттях іноземної мови. Також у статті продемонстровано практичні прийоми роботи щодо впровадження кожного окремого методу. Обґрунтовано значимість використання даних методів.

Ключові слова: методи, навчальні методи, методична збірка, «АВС метод», метод «Мисливець за автографом», «Бінго», «Карусель», «Письмова розмова», «4 кути», «Кубічна дискусія».

АКТИВНЫЕ МЕТОДЫ ПРЕПОДАВАНИЯ И ИЗУЧЕНИЯ НЕМЕЦКОГО ЯЗЫКА

В статье рассмотрены новые креативные методы преподавания и изучения немецкого языка, которые активируют слушателей, и особенности их реализации на занятиях иностранного языка. Также в статье продемонстрировано практические приемы работы по внедрению каждого отдельного метода. Обосновано значимость использования данных методов.

Ключевые слова: методы, учебные методы, методический сборник, «АВС метод», метод «Охотник за автографом», «Бинго», «Карусель», «Письменный разговор», «4 угла», «Кубическая дискуссия».

THE ACTIVE METHODS OF TEACHING AND LEARNING THE GERMAN LANGUAGE

The article deals with new creative methods of teaching and learning the German language, that activate students and the peculiarities of their realizations at the foreign language lessons. The practical techniques concerning every method introduction are demonstrated as well. The importance of these methods' usage is proved.

Key words: methods, learning techniques, methodical collection, ABC method, «A hunter for an autograph» method, «Bingo», «Carrousel», «Written conversation», «Four corners», «Cube discussion».

Im Schul- aber auch im Hochschulunterricht greifen Fremdsprachelehrer häufig auf die sich bewährten Lehrmethoden zurück. Die Anforderungen an den Fremdsprachenunterricht wandeln sich aber mit der Zeit. Es werden neue Methoden entwickelt, die häufig das annehmen, was vorher vernachlässigt wurde, oder sie passen sich einfach den aktuellen Bedürfnissen der Gesellschaft an. Dabei werden auch die neuesten Ergebnisse unterschiedlicher Bezugswissenschaften berücksichtigt. Deutsch als Fremdsprache wird auch von dieser Entwicklung der Methoden des Fremdsprachenunterrichts beeinflusst.

Für Lehrende ist die Kenntnis der Grundzüge von Methoden notwendig und nützlich. So ist es möglich, Lehrwerke von der jeweils zu Grunde liegenden Methode her einzuordnen. Methodenkenntnis erlaubt es, für die jeweilige Zielgruppe, deren Fähigkeiten und die vorgegebenen Lernziele die geeignete Methode (das Lehrwerk) bzw. den möglichst besten methodischen Weg auszuwählen. (2, s. 137)

Im vorliegenden Artikel wird ein Einblick in die neue Methodensammlung gegeben. Der Artikel beschäftigt sich mit dem Begriffen Methoden, Methodensammlung, sowie mit Argumenten, Hauptkompetenzen und der Bedeutung der Methodensammlung. Es werden einige Methoden dargestellt, mit denen sich kreativ und angstfrei experimentieren lässt.

Der Begriff Methode/Methodik ist aus dem griechisch-lateinischen Wort methodos/methodus abgeleitet und bedeutet etwa: Zugang/Weg, der zu einem bestimmten Ziel führt.

Mit der Methodensammlung sollen Anregungen für eine abwechslungsreiche, adressaten- und zielgerechte Moderation im Unterricht gegeben werden.

Dabei sind viele der aufgeführten Methoden für die pädagogische Arbeit mit Erwachsenen allgemein, teilweise aber auch für die mit Jugendlichen und Kindern geeignet.

In diesem Arbeitsbereich wird eine Sammlung von Methoden für teilnehmeraktivierendes Lehren und Lernen zugänglich gemacht.

Mit der Einrichtung dieses Arbeitsbereiches ist die Hoffnung verbunden, dass mehr pädagogisch Tätige diese Methodensammlung kennen lernen und von ihr profitieren, dass diejenigen, die Erfahrungen mit solchen Methoden gesammelt haben, hier darüber berichten, dass über diesen Weg eine intensivere Diskussion und ein reger Erfahrungsaustausch möglich wird, dass diejenigen, die weitere Methoden kennen oder entwickeln, dazu beitragen, dass diese Methodensammlung stetig ergänzt wird.

Methodensammlung dient dazu, Lernprozesse zu initiieren und zu gestalten.

Sie soll helfen:

- Teilnehmerinnen und Teilnehmer zu motivieren und zu aktivieren,
- Problemlernen und Erwartungen transparent zu machen,
- Erfahrungen und Kompetenzen aufzurufen und zu nutzen,
- Mitbestimmungs- und Selbstorganisationsprozesse zu organisieren,
- ein Klima kollegialer Kooperation herzustellen.

Methoden sind kein Selbstzweck. Sie erfüllen eine Funktion in einem didaktischen Gefüge aus Zielen, Inhalten, Medien, Materialien, personalen Gegebenheiten und organisatorischen Rahmenbedingungen.